

Dagmara Poskart
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Jagielloński

Niesforne namiętności “książąt” w poemacie *Order and Disorder* Lucy Hutchinson

Do niedawna, Lucy Hutchinson (1620–1681) znana była przede wszystkim jako autorka biografii swojego męża – purytańskiego rewolucjonisty, pułkownika Johna Hutchinsona. Ich życie, szczegółowo nakreślone w słynnych *Memoirs of the Life of Colonel Hutchinson* (1664–68?), świadczy o energicznym i zadziornym duchu autorki, której moc twórcza była często ukierunkowana na cele polityczne i religijne. Mimo popularności *Pamiętników*, Hutchinson przez całe życie interesowała się bardziej poezją aniżeli prozą: komponowała utwory takie jak elegia, epitafium, poemat wiejski i pieśń poranna; spisywała i kolekcjonowała dzieła innych poetów i jako pierwsza przetłumaczyła na angielski starożytną epopeję Lukrecjusza *De rerum natura*. Do jej największych osiągnięć poetyckich należy jednak jej epos biblijny, zatytułowany *Order and Disorder*. Dostępny w całości od 2001 roku, poemat ten składa się z 20 pieśni (ok. 8000 wersów), z których pięć zostało opublikowanych anonimowo w 1679 roku. Jak na ironię, mimo iż jej poemat jest obecnie często określany jako „epos kobiecy”, jego autorstwo przypisywano wcześniej rojaliście Allenowi Apsleyowi, bratu Hutchinson. Będąc wysoce upolitycznioną narracją biblijną, przesiąkniętą duchem republikanizmu i teologii kalwińskiej, *Order and Disorder* jest adaptacją rozdziałów 1-31 Księgi Rodzaju, przeplatana osobistym komentarzem autorki na tematy polityczne, teologiczne i społeczne. Często zestawiany z *Rajem utraconym*, był również uważany za „imitację” i „zawołowaną naganę” skierowaną pod adresem Johna Milтона.

Antydworski sentyment Hutchinson jest powszechnie znany wśród badaczy zajmujących się jej twórczością. Znacznie mniej powiedziano natomiast o jego konkretnych przejawach w *Order and Disorder*, który stał się dla niej narzędziem społeczno-politycznej krytyki, wymierzonej w kulturę okresu Restauracji. Aby wypełnić tę lukę badawczą, niniejsza rozprawa analizuje i opisuje w jaki sposób niesforne namiętności ludzi sprawujących władzę, określonych w tej pracy ogólnym terminem „książąt”, wprowadzają nieład w ich ciała, dusze, królestwa i domy, a także zwraca uwagę na różne przejawy zaburzeń związanych z emocjami oraz ich implikacje religijne i społeczno-polityczne. Rozwija i uszczegóławia ona zatem tezę Davida Norbrooka, zgodnie z którą przedstawiciele politycznej elity należą do głównych sił chaosu w świecie eposu Hutchinson. Termin „książęta” obejmuje tu jednak nie tylko królów i władców, ale wszystkie jednostki posiadające władzę w swoich strefach wpływów – ojców, sędziów, pierworodnych synów i szlachtę.

Z uwagi na swój aluzyjny charakter, biblijny poemat Hutchinson nie może być oddzielony od swego kontekstu historycznego i ideologicznego. Dlatego też drugim celem niniejszej rozprawy było ustalenie, czy sposób przedstawienia przez autorkę namiętności odzwierciedla teorie zawarte we wczesnonowożytnych dziełach prozatorskich poświęconych tej tematyce. W tym celu jej twórczość została usytuowana w odpowiednich ramach filozoficznych, które uwydatniają dyskursywną współzależność utworu. Analiza roli uczuć w dziele Hutchinson przeprowadzona jest w kontekście tekstów literackich i teoretycznych,

reprezentujących szeroki wachlarz sposobów myślenia na temat emocji. Utwór Hutchinson jest interpretowany przede wszystkim w kontekście nowożytnego dyskursu namiętności, reprezentowanego m.in. przez takie dzieła jak *The Passions of the Mind in General* (1604) Thomasa Wrighta, *Anatomia Melancholii* (1621) Roberta Burtona, *Treatise of the Passions and Faculties of the Soule of Man* (1640) Edwarda Reynoldsa, *The Use of Passions* (1641, tłum. 1649) Jeana Francois Senaulta i *Lewiatana* (1651) Thomasa Hobbesa. Osadzony w kontekście podejmowanego przez tych autorów dyskursu, poemat Hutchinson okazuje się zawierać elementy wielu różnych teorii oraz tradycji intelektualnych.

Rozdział I ustanawia ramy językowe kolejnych rozważań, wyjaśniając kluczowe pojęcia i późniejsze użycie terminów takich jak „namiętność” („passion”) i „uczucie” („affection”), zarówno u Hutchinson, jak i w dziełach najbardziej reprezentatywnych dla epoki. Wstępna analiza wykazała, że w *Order and Disorder* słowo „namiętność” i jego pochodne występują dużo liczniej niż słowo „uczucie”, ponieważ większość opisywanych w utworze wydarzeń ma miejsce po upadku człowieka w raju (pieśni 5-20). Będąc wydarzeniem przełomowym, nieposłuszeństwo Adama stanowiło punkt zwrotny w życiu afektywnym ludzkości, której sposób myślenia stał się cielesny i zaczął podlegać szeregowi skrajnych stanów. Stąd większy nacisk na namiętności, które częściej wiązały się z różnego rodzaju zaburzeniami.

Rozdział II poświęcony jest genezie zepsutych namiętności, których źródła upatrywano w Upadku pierwszego człowieka. Przedstawiony w utworze jako akt zdrady, grzech pierworodny Adama i Ewy prowadzi do przewrotu, za sprawą którego buntują się przeciwko nim zarówno zwierzęta jak i reszta stworzenia. Wysoce upolityczniony charakter tego aktu, zrelacjonowanego przez Hutchinson w początkowych pieśniach, współgra z językiem renesansowych traktatów, które prezentują problematyczny związek emocji z rozumem w kategoriach wojny domowej i buntu. Ukazanie Adama jako króla i ogrodu w Edenie jako jego domeny politycznej otwiera zatem dyskusję na temat odpowiedzialności za społeczne, emocjonalne i moralne zaburzenia, w świecie przedstawionym eposu często przypisywaną klasom rządzącym.

W rozdziale III Kain identyfikowany jest jako hobbesowski „poszukiwacz chwały”, którego dążenie do władzy i prymatu prowadzi do ustanowienia przez niego nowego państwa. Przemocna siła targających nim namiętności (strachu, smutku i gniewu), zbliżona do klęsk żywiołowych, stanowi formą bożego sądu, wymierzonego mu w celu ukarania jego niegodziwości. Co więcej, rozpacz Kaina – forma religijnej melancholii często przyrównywana do piekła na ziemi – zapowiada jego ostateczne potępienie. Burzliwe doświadczenia pierwszego bratobójcy są także symptomem o wiele szerszego problemu wszystkich zdeprawowanych władców, których tyraniczne namiętności nękają nie tylko ich samych, ale również ich poddanych.

Rozdział IV oscyluje wokół „polityki” picia wina. Wykorzystując niechlubny incydent z udziałem Noego, Hutchinson poddaje krytyce klasy uprzywilejowane, pokazując jednocześnie jak nadmierne umiłowanie przyjemności przeradza się w bałwochwalstwo. W zestawieniu z chrześcijaństwem, kult wina jawi się jako niebezpieczna alternatywa, która wywiera negatywny wpływ na społeczne, polityczne i duchowe życie ludzi. Pozornie skoncentrowana na pijaństwie Noego, krytyka Hutchinson okazuje się w rzeczywistości atakiem skierowanym pod adresem współczesnych jej osób i grup społecznych. Dobór słów i

sposób obrazowania, którymi posługuje się autorka, przywołują na myśl XVI i XVII-wieczne pieśni, wzorowane na greckich i rzymskich pierwowzorach, zaczerpniętych z Anakreonta i Horacego. Nawiązując do motywów i wartości znanych z poezji biesiadnej i libertynizmu, Hutchinson ujawnia główny cel swojej diatryby – Karola II Stuarta, poetów-kawalerów i krąg tzw. „court wits”, skupionych wokół króla. Pokazując, że niewstrzeźliwość jest wadą powszechną wśród wysoko urodzonych, swoją krytyką obejmuje ona także wszystkich przedstawicieli klas panujących, w tym opieszłych namiestników i pobłażliwych urzędników.

Rozdział V nakreśla związek między namiętnościami, brakiem umiaru i środowiskiem dworskim. Jako kolejny przejaw braku wstrzeźliwości w utworze służy miłosna melancholia króla Abimeleka. Z uwagi na zależność między namiętnościami, grzechem i chorobą, Hutchinson nawiązuje w tym epizodzie do metafory ciała politycznego, ukazując, jak zaburzenia w obrębie ciała i duszy władcy stanowią zagrożenie dla stabilności państwa.

Rozdział VI koncentruje się wokół strachu i pragnieniu przetrwania w historii Izaaka i Abimeleka. Odczytywane w kontekście Hobbesowskiego *Lewiatana* osiedlenie się Izaaka w ziemi należącej do Filistynów może być interpretowane jako symboliczne przejście ze stanu natury do stanu zorganizowanego państwa – centralnego elementu teorii umowy społecznej Hobbesa. Wbrew optymistycznemu pogładowi filozofa, według którego strach zapewnia stabilność społeczną, Hutchinson przedstawia to uczucie jako siłę wywrotową, szczególnie wtedy gdy jest ono narzędziem w rękach nieuczciwych jednostek. Z tego powodu, sposób w jaki król Abimelek obchodzi się z hebrajskim patriarchą jest klasycznym przykładem tego, jak zepsute namiętności rządzących prowadzą do pogwałcenia podstawowych praw naturalnych. Ujawniając prawdziwe motywy działania Abimeleka, Hutchinson pokazuje, że grzeszne namiętności władców są główną przyczyną niezgody w społeczeństwie, ponieważ dają przyzwolenie na bezprawne działania ich poddanych.

Rozdział VII rozważa kwestię podwójnej tożsamości Ezawa – pierworodnego syna Izaaka i Rebeki. Zwierzęcy charakter tej postaci, wykreowanej przez Hutchinson na dworzanina w pogoni za swoimi zachciankami, pokazuje jak nieokiełznane popędy mogą prowadzić do utraty dziedzictwa i narażać przyszłych potomków na niewolę i poddaństwo. Co więcej, wyznawany przez Ezawa arystokratyczny „kult ekstremalnych namiętności” przybliża go do bohaterów dramatów okresu Restauracji. Jego poligamia spotyka się z dezaprobatą rodziny, stając się sztandarowym przykładem jego skłonności do podważania wszelkiego typu autorytetów. Poślubiając księżniczkę z ziemi Kanaan, Ezaw udowadnia tym samym, jak niewiele ceni sobie swą rodzimą kulturę i religię. W konsekwencji wprowadza do domu nie tylko bałwochwalstwo, ale także napięcie, smutek i niepokój. Społeczno-polityczne konsekwencje niefortunnnych wyborów Ezawa są jasne dla każdego, kto wierzy, że umiejętność panowania nad własnymi emocjami jest niezbędna do sprawowania władzy politycznej. Brak samokontroli należy zatem postrzegać jako czynnik dyskwalifikujący i odsuwający jednostkę od władzy. Według Hutchinson, ludzie, którzy kierują się przede wszystkim „zwierzęcymi” instynktami, nie nadają się do rządzenia innymi. Jeśli cieszą się pewnymi społecznie-uwarunkowanymi prawami oraz przywilejami, powinni być ich pozbawieni i usunięci z

publicznych stanowisk. Ci jednak, którzy biorą w karby swoje uczucia i wiedzą, jak okiełznać emocje innych, mają wyjątkowy potencjał, by w przyszłości stać się obiecującymi przywódcami.

Przedstawiony przez Hutchinson obraz różnorodnych zaburzeń potwierdza stawianą początkowo hipotezę, że niesforne namiętności są powszechne wśród osób zajmujących stanowiska władzy i wpływu, określanych mianem „książąt”. Stąd jej uwagi o naturze niewłaściwie ukierunkowanych lub zaburzonych namiętności często przeradzają się w krytykę klas rządzących – ich występnych nawyków, skłonności i działań.